

DOI: 10.33663/0869-2491-2025-36-147-156

УДК 340.1

І. С. ОКУНЬОВ,

кандидат юридичних наук*

ORCID: 0009-0001-8133-1797

ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМ ПРАВОВОГО АКТА ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ: ТЕОРЕТИКО-ПРОВОА ХАРАКТЕРИСТИКА

У статті досліджується проблема визнання недійсним правового акта як самостійного способу захисту прав учасників різних правовідносин з позицій доктрини права. На основі проведеного дослідження автор визначив основні теоретико-правові характеристики цього способу захисту прав та запропонував відповідні зміни до чинного законодавства України.

Ключові слова: недійсність, правовий акт, захист прав, способи захисту.

Okuniev Igor. Recognition of the Invalidity of a Legal Act as a Way of Protecting Rights: Theoretical and Legal Characteristics

The article examines the recognition of the invalidity of a legal act as an independent method of protecting the rights of participants in various legal relations from the perspective of legal doctrine. Based on the conducted research, the author defines the main theoretical and legal characteristics of this method of protecting rights and proposes amendments to the current legislation of Ukraine.

Key words: invalidity, legal act, protection of rights, methods of protection.

Одним із способів захисту прав учасників різних правовідносин є визнання недійсним правового акта, що має давню історію. Проте не всі питання захисту прав у спосіб визнання недійсним правового акта вирішені в науці і практиці (зокрема, щодо кола осіб, які можуть застосувати цей спосіб захисту та пред'являти позов про визнання недійсним певного правового акта, поняття та ознак особи, яка зацікавлена у визнанні недійсним правового акта, виду спірних правовідносин, у яких можливе застосування зазначеного способу захисту). До цього часу відсутнє належне правове врегулювання з наведених питань та існує суперечність окремих положень чинного законодавства, що породжує чимало проблем при застосуванні способів захисту прав, зокрема такого, як визнання недійсним правового акта. У більшості випадків така ситуація позбавляє ефективності способи захисту прав, істотно ускладнює здійснення захисту порушених прав та інтересів, на що наголошується в судовій практиці¹.

* Okuniev Igor, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.)

Слід також зазначити, що визнання правового акта недійсним і позбавлення його юридичної сили може викликати серйозні й часом болісні юридичні, соціально-економічні та політичні наслідки в суспільстві, призвести до серйозних збоїв у механізмі правового регулювання, а також завдати невинуватити економічні збитки суспільству загалом чи окремим його верствам, що також вказує на важливість належного правового регулювання питань недійсності у праві та їх вирішення доктриною права.

У зв'язку з наведеним з метою забезпечення правильного й однакового застосування законодавства запобігання негативним наслідкам у суспільстві та державі, актуальними є теоретичні розробки з питань визнання недійсним правового акта як способу захисту прав, що є підґрунтям для подальшого удосконалення законодавства та запобігання помилкам при його застосуванні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі теоретико-правові аспекти проблем недійсності правових актів досліджувались вченими-правниками, зокрема, такими, як: С. Д. Гусарєв, Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко, В. І. Риндюк, М. О. Теплюк, Ю. С. Шемшученко, О. І. Ющик та ін. Серед представників галузевих юридичних наук питанням недійсності приділяли увагу І. А. Безклубий, В. Е. Беляневич, Є. В. Бернада, Н. В. Давидова, О. В. Дзера, І. О. Дзера, А. А. Єзеров, С. М. Іванова, О. О. Кот, В. О. Кучер, О. В. Перова, Я. М. Романюк, О. В. Семушина та ін.

Водночас правова природа визнання недійсним правового акта як способу захисту прав учасників правовідносин з позицій теорії права недостатньо глибоко досліджені в доктрині. Тому метою цієї статті є розкриття загальної теоретико-правової характеристики визнання недійсним правового акта як способу захисту прав учасників правовідносин.

Основні результати дослідження. Визначення понять і термінів, які характеризують будь-яке явище, має основоположне значення для розкриття його сутності. Важливою методологічною основою для здобуття нового знання та вдосконалення наявних є понятійно-термінологічний апарат, його вивчення та розвиток. Тож більшість теоретичних досліджень неможлива без термінологічного аналізу, тобто аналізу понять, що входять до визначення теми та предмета дослідження. Тому розгляд питання визнання недійсним правового акта як способу захисту прав необхідно розпочати насамперед з дослідження загальноправових понять «захист» і «спосіб захисту прав», визначення яких не містить чинне законодавство.

Згідно з тлумачними словниками слово «захист» характеризується як: дія, спрямована на забезпечення певного права чи інтересу; акт оборони чогось²; участь у судовому процесі або захист інтересів у суді³.

У теорії права поняття захисту традиційно визначається як державно-примусова діяльність, спрямована на здійснення «відновлювальних» завдань – відновлення порушеного права, забезпечення юридичного обов'язку. Інститут захисту тісно пов'язаний з об'єктивним правом, але насамперед

він невід'ємно пов'язаний із суб'єктивними правами, тому зазвичай йдеться саме про захист суб'єктивних прав⁴.

Відповідно до ч. 6 ст. 55 Конституції України кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань⁵.

Процесуальне законодавство, конкретизуючи ці конституційні положення, ґрунтується на тому, що кожна особа має право у встановленому порядку звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів. Здійснюючи правосуддя, суд захищає права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб, державні та суспільні інтереси у спосіб, визначений законом або договором. У випадку, якщо закон або договір не визначають ефективного способу захисту порушеного права чи інтересу особи, яка звернулася до суду, суд відповідно до викладеної в позові вимоги такої особи може визначити у своєму рішенні такий спосіб захисту, який не суперечить закону і забезпечує ефективний захист прав, свобод, інтересів (статті 4, 5 ГПК України, стаття 5 КАС України, статті 4, 5 ЦПК України)^{6, 7, 8}.

Матеріальне законодавство, визначаючи конкретні способи захисту прав та інтересів учасників правовідносин, також передбачає, що суд може захистити право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом^{9, 10}. Отже, захист прав учасників правовідносин можна охарактеризувати як застосування заходів, передбачених законом та/або договором, або інших визначених судом заходів, які не суперечать закону і забезпечують ефективний захист прав, спрямованих на відновлення порушеного, невизнаного чи оспореного суб'єктивного права.

У доктрині права та судовій практиці під способами захисту пропонують розуміти закріплені в законі матеріально-правові заходи примусового характеру, за допомогою яких здійснюється поновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і вплив на правопорушника. За їх призначенням вони можуть вважатися визначеним законом механізмом матеріально-правових засобів здійснення охорони прав та інтересів, що приводиться в дію за рішенням суду у разі їх порушення чи реальної небезпеки такого порушення¹¹.

З наведеного випливає, що спосіб захисту прав спрямований на виконання ряду функцій, пов'язаних зі здійсненням суб'єктивних прав, що є об'єктом захисту: превентивної – припинення негативних наслідків порушення прав; компенсаційної – поновлення порушених прав; каральної – притягнення до юридичної відповідальності правопорушника. Водночас не всі способи захисту права виконують ці три функції, але всі ці матеріально-правові заходи примусового характеру слугують захисту суб'єктивних прав.

За загальним правилом зміст визнання недійсним правового акта полягає у підтвердженні компетентним органом нездатності певних правових явищ (правочинів, актів органів державної влади, органів місцевого самоврядування, документів тощо) зумовлювати правові наслідки, викликати правовий

ефект, що мав настати (виникнення, зміну або припинення прав та обов'язків / правовідносин)¹²; у анулюванні компетентним органом правового ефекту такого акта, що зумовлює неможливість його реалізації, виключає вплив на права та інтереси фізичних і юридичних осіб, державні та суспільні інтереси, суспільні відносини загалом¹³.

З урахуванням викладеного, на нашу думку, у чинному законодавстві спосіб захисту суб'єктивних прав, що досліджується, залежно від природи правового акта, що визнається недійсним, та виду недійсності, сформульований як, зокрема: визнання акта (його окремих положень) неконституційним; визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта чи окремих його положень; визнання протиправним і скасування індивідуального акта чи окремих його положень; визнання правочину недійсним; визнання незаконним правового акта органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування; визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, актів інших суб'єктів, що суперечать законодавству, ущемлюють права та законні інтереси суб'єкта господарювання або споживачів; визнання недійсними господарських угод з підстав, передбачених законом.

Визнання правового акта недійсним як спосіб захисту прав і інтересів застосовується у випадках, коли необхідно відновити становище, що існувало до прийняття (вчинення, укладення тощо) цього акта, який прийнятий з порушенням умов, необхідних для його чинності (дійсності). Його застосування регулюється нормами різних галузей законодавства (конституційного, адміністративного, господарського, земельного, цивільного та ін.).

Мета звернення до суду з таким позовом може бути пов'язана із застосуванням наслідків недійсності правового акта, відшкодуванням збитків або моральної шкоди у випадках, коли її відшкодування передбачено законом. Тобто цей спосіб захисту може застосовуватися самостійно, а також у поєднанні з іншими способами захисту прав (зокрема, з визнанням права, відновленням становища, яке існувало до порушення, відшкодуванням збитків, відшкодуванням немайнової шкоди). Застосування такого способу, як визнання недійсним правового акта залежить як від змісту права чи інтересу, за захистом якого звернулася особа, так і від характеру його порушення, невизнання або оспорення.

З переходом до ринкової економіки держава Україна є стороною різноманітних правочинів, серед яких в юридичній літературі виділяють, зокрема: 1) договори з оплатного відчуження державного майна та придбання об'єктів права власності інших осіб: купівля-продаж, поставка, обмін (статті 146–149 ЗК України, Закон України «Про управління об'єктами державної власності»); 2) договори з оплатного строкового користування землею та іншим майном: найму (оренди), житлового найму (статті 759–809 ЦК України, статті 283–292 ГК України, стаття 93 ЗК України, стаття 61 ЖК УРСР, Закон України «Про оренду державного та комунального майна», Закон України

«Про оренду землі»); 3) договори концесії (стаття 406 ГК України); 4) договори з виконання робіт і надання послуг: договори з надання комунальних, ритуальних, реєстраційних послуг (глава 63 ЦК України); 5) кредитно-розрахункові договори: кредиту, позики, банківського рахунку (ст. 11 Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок»); 6) засновницькі договори (ч. 2–3 ст. 169 ЦК України); 7) договори управління майном (ч. 2 ст. 327, ст. 1029–1045 ЦК України, ст. 142 Конституції України); 8) договори про спільну інвестиційну діяльність (статті 1130–1143 ЦК України, ст. 142 Конституції України)¹⁴. У зв'язку з тим, що вчинення названих правочинів іноді супроводжується порушенням законів, держава, в особі її органів, може застосовувати у спірних договірних правовідносинах такий спосіб захисту прав, як визнання недійсними певних правових актів.

Іноді діяльність окремих учасників правовідносин опосередковується протиправними правовими актами, що порушують публічні інтереси в конкретній сфері (наприклад, у сфері оподаткування) та представляють серйозну загрозу економіці та безпеці держави. У зв'язку з цим держава змушена здійснювати контроль та охорону публічних інтересів не тільки за допомогою кримінально-правових, адміністративних заходів, а й за допомогою інших заходів, зокрема, у спосіб визнання недійсними правових актів.

З цього походить, що необхідність визнання недійсними правових актів може спостерігатися як у відносинах між рівними суб'єктами права, так і між суб'єктами, що перебувають у стані влади-підпорядкування. Тому визнання недійсними правових актів є актуальним для застосування і в приватноправових, і в публічно-правових відносинах, і може слугувати способом вирішення як приватно-правових, так і публічно-правових спорів, та відповідно способом захисту приватних і публічних інтересів відповідно. Отже, при застосуванні цього способу захисту захищаються як права певних суб'єктів, так і права невизначеного кола осіб, законність та правопорядок у державі.

Визнання недійсним правового акта як спосіб захисту за своєю природою може бути реалізований лише в юрисдикційному (судовому) порядку, зокрема, у порядку прямого судового контролю за законністю дій (правових актів) органів державної влади та органів місцевого самоврядування (у справах, що виникають з публічних правовідносин). Це пов'язано насамперед з тим, що, як правило, учасники спірних правовідносин не можуть самостійно визнавати недійсним певний правовий акт і встановлювати наслідки такої недійсності, що можна проілюструвати на прикладі правочинів.

За загальним правилом, установленим у законі (ч. 2 ст. 215 ЦК України), визнання недійсним правочину, недійсність встановлена законом (нікчемний правочин) не вимагається. Проте Верховний Суд вказує на те, що тлумачення статей 215 і 216 ЦК України свідчить, що учасники цивільних відносин не можуть на рівні того чи іншого договору здійснювати його кваліфікацію як недійсного (нікчемного чи оспорюваного), визначати правові наслідки нік-

чемності правочину. За домовленістю сторін можуть змінюватися тільки правові наслідки оспорюваного правочину¹⁵.

Крім того, Верховний Суд вважає, що жодним законом не передбачено право органу державної податкової служби самостійно, в позасудовому порядку, визнавати нікчемними правочини і дані, вказані платником податків у податкових деклараціях. Визнання під час перевірки податковим органом нікчемними правочинів знаходиться за межами здійснення ним контролю дотримання податкового законодавства. За наявності ознак нікчемності правочину податкові органи мають право та повинні звертатися до судів з позовами про стягнення в дохід держави коштів, отриманих по правочинах, здійснених з метою, що свідомо суперечить інтересам держави і суспільства, посилаючись на їх нікчемність, а не класти власний висновок в основу податкового правопорушення та визначати на цій підставі грошове зобов'язання¹⁶.

На нашу думку, можливість реалізації способу захисту, що досліджується, лише в юрисдикційному (судовому) порядку пов'язано також з тим, що щодо правових актів застосовуються різного роду презумпції (припущення про існування певних фактів доти, доки не буде встановлено (доведено) протилежне)¹⁷, які можуть бути спростовані лише в юрисдикційному порядку, а саме:

- конституційності законів, інших правових актів, згідно з якою вони мають юридичну силу до визнання їх неконституційними окремим рішенням органу конституційного контролю (ст. 152 Конституції України)^{18; 19};

- законності актів суб'єктів владних повноважень, яка полягає в тому, що особи, зобов'язувані цими актами, повинні виконувати їх приписи до моменту офіційного позбавлення цих актів чинності (зобов'язуючої дії) (ч. 3 ст. 151 КАС України)¹⁸;

- легітимності рішень органів управління юридичної особи, згідно з якою рішення органів управління юридичної особи вважаються такими, що відповідають закону, якщо судом не буде встановлено інше^{20; 21};

- дійсності міжнародного договору (ст. 42 Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р.)²²;

- правомірності правочину, в силу якої правочин є правомірним, якщо його недейсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недейсним (ст. 204 ЦК України).

Особливістю деяких з наведених презумпцій є те, що їх наявність констатується судовою практикою (Конституційного Суду України, судів загальної юрисдикції), хоча, в окремих випадках, про них немає жодної згадки в нормативно-правових актах, що регулюють певні правовідносини. Проте їх застосування є ключовим елементом стабільного правового регулювання, публічного та корпоративного управління. Презумпції, в даному випадку, виконують ряд функцій: підтвердження обов'язковості та чинності правових актів для учасників певних правовідносин; сприяння правовій визначеності в публічному управлінні, у корпоративному управлінні, у взаємодії учасників

певних правовідносин з контрагентами; забезпечення нормального функціонування цивільного та господарського обігу; мінімізація зловживань з боку окремих учасників спірних правовідносин (наприклад, учасників господарських товариств при оскарженні рішень органів управління цих товариств).

Оскільки деякі презумпції не мають належного регулювання на законодавчому рівні та визнаються лише судовою практикою, їх необхідно закріпити у чинному законодавстві України, але з певними обмеженнями щодо застосування. Вважається за доцільне встановити у законодавстві вичерпний перелік підстав, за яких певний правовий акт вважається нікчемним. Такий механізм уможливить запобігти прийняттю і виконанню явно незаконних і протиправних правових актів, а також мінімізувати витрати часу та економічних ресурсів, необхідних для їх окремого судового оскарження.

Звертаючись, наприклад, до суду загальної юрисдикції з вимогою про визнання недійсним правового акта позивач повинен довести наявність фактичних обставин, з якими закон пов'язує визнання такого правового акта недійсним на момент його вчинення (укладення) і настання відповідних наслідків.

Висновки. Отже, визнання недійсним правового акта є самостійним способом захисту прав фізичних і юридичних осіб, держави та її органів. Цей спосіб може застосовуватись окремо, або в поєднанні з іншими способами захисту, як у приватно-правових, так і в публічно-правових відносинах, у юрисдикційному порядку. Підставами для застосування такого способу є недотримання в момент вчинення правового акта вимог закону та, як правило, факт порушення прав заявника.

1. Аналіз практики застосування судами ст. 16 Цивільного кодексу України (витяг). *Вісник Верховного Суду України*. 2014. № 8. С. 17–34. 2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с. 3. Крашеніннікова Т. В., Нагорна Ю. А., Подворчан А. З. Словник-довідник юридичної лексики (етимологічні нотатки). Дніпро, 2018. Ч. 1. 94 с. 4. Кот О. О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія. Київ: Алерта, 2017. 494 с. 5. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> 6. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> 7. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> 8. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> 9. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> 10. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> 11. Лісніча Т. В. Особливості господарсько-правового захисту прав суб'єктів господарювання. *Часопис з юридичних наук*. С. 1–8. URL: <https://periodicals.karazin.ua/jls/article/view/1685/1429> 12. Окунев І. С. До питання про види недійсності у праві. *Правова держава: Щорічник наукових праць Інституту*

держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Випуск 35. Київ, 2024. С. 160–169. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001517843> 13. Окунев І. С. Додержання умов чинності правових актів як критерій їх ефективності. *Альманах права*. 2024. Вип. 15. С. 370–374. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001525926> 14. Первомайський О. О. Участь територіальних публічно-правових утворень в цивільних відносинах: проблеми теорії та практики. Київ: Редакція журналу «Право України», 2013. 196 с. 15. Постанова Об'єднаної Палати Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 23 січня 2019 р. у справі № 355/385/17 (провадження № 61-30435сво18) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79472438> 16. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 13 березня 2018 р. у справі № 2а-14508/11/2670 (провадження № К/9901/1514/18) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72745108> 17. *Юридична енциклопедія* / ред. Ю. С. Шемшученко [та ін.]; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 5: П-С. Київ, 2003. 736 с. 18. Берназюк Я. Презумпції в праві: види та значення. *Слово Національної школи суддів України*. 2023. № 4. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_present/presumption_bernaziuk.pdf 19. Рішення Конституційного Суду України від 24 грудня 1997 р. № 8-зп/1997 у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) розпоряджень Президента України про призначення перших заступників, заступників голів обласних, Київської міської державних адміністрацій, виданих протягом липня – грудня 1996 року, січня 1997 р. (справа щодо призначення заступників голів місцевих державних адміністрацій) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-97#Text> 20. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 25 лютого 2016 р. № 4 «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0004600-16> 21. Постанова Верховного Суду від 06.02.2020 р. у справі № 912/712/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87478644> 22. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text

References

1. Analiz praktiki zastosuvannya sudami st. 16 Civilnogo kodeksu Ukrayini (vityag). *Visnik Verhovnogo Sudu Ukrayini*. 2014. № 8. С. 17–34. 2. Velikij tlumachnij slovník suchasnoyi ukrayinskoyi movi. Uklad. i golov. red. V.T. Busel. Kyiv: Irpin: VTF «Perun», 2004. 1440 s. 3. Krashenninnikova T. V., Nagorna Yu. A., Podvorchan A. Z. Slovník-dovidnik yuridichnoyi leksiki (etimologichni notatki). Dnipro, 2018. Ch. 1. 94 s. 4. Kot O. O. Zdiysnennya ta zahist sub'yektivnih civilnih prav: problemi teorii ta sudovoyi praktiki: monografiya. Kyiv: Alerta, 2017. 494 s. 5. Konstituciya Ukrainy priyniyata na p'yatij sesiyi Verhovnoyi Radi Ukrayini 28 chervnya 1996 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> 6. Gospodarskij procesualnij kodeks Ukrayini vid 06 listopada 1991 roku № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> 7. Kodeks administrativnogo sudochinstva Ukrayini vid 06 lipnya 2005 roku № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> 8. Civilnij procesualnij kodeks Ukrayini vid 18 bereznja 2004 roku № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> 9. Civilnij kodeks Ukrayini vid 16 sichnya 2003 roku № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> 10. Gospodarskij kodeks Ukrayini vid 16 sichnya 2003 roku № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> 11. Lisnicha T. V. Osoblivosti gospodarsko-pravovogo zahistu prav

sub'yektiv gospodaryuvannya. *Chasopis z yuridichnih nauk*. S. 1-8. URL: <https://periodicals.karazin.ua/jls/article/view/1685/1429> **12.** Okuniev I. S. Do pitannya pro vidi nedijnosti u pravi. *Pravova derzhava: Shorichnik naukovih prac Institutu derzhavi i prava imeni V. M. Koreckogo NAN Ukraini*. Vipusk 35. Kyiv, 2024. S. 160-169. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001517843> **13.** Okuniev I. S. Doderzhannya umov chinnosti pravovih aktiv yak kriterij yih efektnosti. *Almanah prava*. 2024. Vip. 15. S. 370–374. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001525926> **14.** Pervomajskij O. O. Uchast teritorialnih publichno-pravovih utvoren v civilnih vidnosinah: problemi teorii ta praktiki. Kyiv: Redakciya zhurnalu «Pravo Ukraini», 2013. 196 s. **15.** Postanova Ob'yednanoyi Palati Kasacijnogo civilnogo sudu Verhovnogo Sudu vid 23 sichnya 2019 roku u spravi №3 55/385/17 (provadzhennya № 61-30435svo18) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79472438> **16.** Postanova Kasacijnogo administrativnogo sudu Verhovnogo Sudu vid 13 bereznya 2018 roku u spravi № 2a-14508/11/2670 (provadzhennya № K/9901/1514/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72745108> **17.** Yuridichna enciklopediya / red. Yu. S. Shemshuchenko [ta in.]; NAN Ukraini, In-t derzhavi i prava im. V. M. Koreckogo. Kyiv: Vid-vo «Ukrayinska enciklopediya» im. M. P. Bazhana, 1998. T. 5: P-S. Kyiv, 2003. 736 s. **18.** Bernazyuk Ya. Prezumpciyi v pravi: vidi ta znachennya. *Nacionalna shkola suddiv*. 2023. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/presumption_bernaziuk.pdf **19.** Rishennya Konstitucijnogo Sudu Ukraini vid 24 grudnya 1997 roku № 8-zp/1997 u spravi za konstitucijnim podannym narodnih deputativ Ukraini shodo vidpovidnosti Konstituciji Ukraini (konstitucijnosti) rozporядzhen Prezidenta Ukraini pro priznachennya pershih zastupnikiv, zastupnikiv goliv oblasnih, Kiyivskoyi miskoyi derzhavnih administracij, vidanih protyagom lipnya – grudnya 1996 roku, sichnya 1997 roku (sprava shodo priznachennya zastupnikiv goliv miscevih derzhavnih administracij). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v/008p710-97#Text> **20.** Postanova Plenumu Vishogo gospodarskogo sudu Ukraini vid 25 lyutogo 2016 roku № 4 «Pro deyaki pitannya praktiki virishennya sporiv, shi vinikayut z korporativnih pravovidnosin»: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v/0004600-16> **21.** Postanova Verhovnogo Sudu vid 06.02.2020 r. u spravi № 912/712/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87478644> **22.** Videnska konvenciya pro pravo mizhnarodnih dogovoriv vid 23 travnya 1969 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text

Okuniev Igor. Recognition of the Invalidity of a Legal Act as a Way of Protecting Rights: Theoretical and Legal Characteristics

One way to protect the rights of participants in various legal relations is to invalidate a legal act that has a long history. However, not all issues of protecting rights by invalidating a legal act are resolved in science and practice. The legal nature of invalidation of a legal act as a way to protect the rights of participants in legal relations from the standpoint of the theory of law is not sufficiently studied in the doctrine of law. Therefore, the purpose of this article is to disclose the general theoretical and legal characteristics of invalidation of a legal act as a way to protect the rights of participants in legal relations. Recognition of a legal act as invalid as a way of protecting rights and interests is applied in cases where it is necessary to restore the situation that existed before the adoption (commission, conclusion, etc.) of this act, which was adopted in violation of the conditions necessary for its validity (validity). Its application is regulated by the norms of various branches of legislation. The purpose of applying to the court with such a claim may be related to the application of the

consequences of the invalidity of a legal act, compensation for damage or moral damage in cases where its compensation is provided for by law. The use of such a method as invalidating a legal act depends both on the content of the right or interest for the protection of which the person has applied, and on the nature of its violation, non-recognition or challenge. Invalidation of a legal act is an independent way to protect the rights of individuals and legal entities, the state. This method can be applied separately, or in combination with other methods of protection, both in private and public legal relations, in a jurisdictional manner. The grounds for using this method are non-compliance with the requirements of the law at the time of the legal act and, as a rule, the fact of violation of the applicant's rights. Applying, for example, to the court with the requirement to invalidate a legal act, the plaintiff must prove the existence of factual circumstances with which the law connects the recognition of such a legal act as invalid at the time of its commission and the onset of the corresponding consequences.

Key words: *invalidity; legal act; protection of rights; methods of protection.*